

Terveyden ja sairauksien selitysmalleja eri aikakausina

Kuva: Unsplash.com Joyce McCown

Menneen ajan terveyden ja sairauden selitysmallien ymmärtäminen

Selitysmalleja voidaan yrittää ymmärtää etsimällä vastauksia esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin:

- Miten sairastumista pyrittiin selvittämään?
- Ketkä toimivat parantajina?
- Kenellä oli valta hoitaa sairaita?
- Miten sairautta tutkittiin?
- Millaisia hoitolaitokset tai sairaalat olivat?
- Millaisia potilaiden kokemukset sairauksista ja niiden parantamisesta olivat?
- Mikä vaikutus ympäristöllä oli sairastumiseen ja sairauden hoitamiseen?

Esihistoriallinen aika

päätyi eri aikoina eri alueilla

- demonologinen sairauskäsitys
- rituaalit ja uhrit

Antiikin aika

800 eaa. – 500 jaa.

- humoraalioppi
- miasmateoria

Keskiaika

500–1500-luvut

- uskonnon ajattelun tuovan apua terveyteen ja sairauteen

Valistuksen aika

1600–1700-luvut

- looginen ajattelu, järki, luonnon-tieteelliset havainnot
- teknologian kehittyminen

Moderni aika

1800–1900-luvut

- spesifi etiologia
- ”yksi syy, yksi sairaus” -ajattelutapa

Nyky aika

2000-luku

- monietiologinen teoria
- yhdellä sairaudella useita syitä

Esihistoriallinen aika

Demonologinen sairauskäsitys

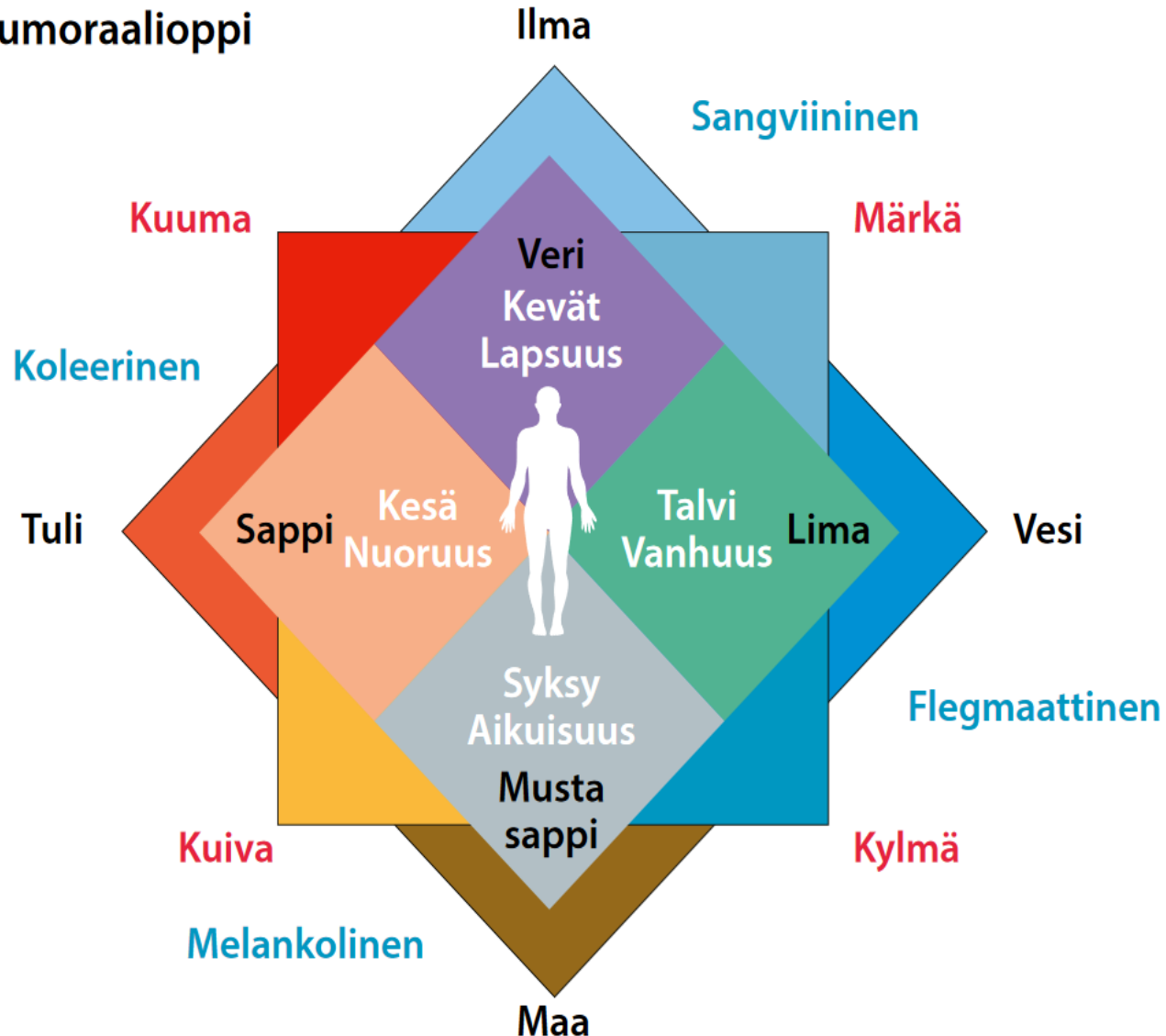
- Sairauden syynä pahojen henkien eli demonien viha.
- Noidat tai shamaanit yrittivät lepyttää henkiolentoja erilaisin rituaalein ja uhrimenoin.
- Vähitellen opittiin käyttämään yrttejä ja muita kasveja lääkinnällisiin tarkoituksiin.

Teogeeninen sairauksäsitys

- Sairaudet olivat synnin palkka tai jumalan ennalta määräämä kohtalo.
- Parannuskeinoja olivat rukoulu ja katumus.
- Apuun saatettiin kutsua pappi.
- Vakavasti sairaat karkotettiin yhteisön ulkopuolelle (sairauden stigma).

Humoraalioppi – terveys perustui ruumiinnesteiden tasapainoon

Humoraalioppi

- Sairauden aiheutti ruumiinnesteiden epätasapaino
- Ruumiinnesteitä oli veri, lima, keltainen sappi ja musta sappi.
- Hoidon tavoitteena oli palauttaa kehon nesteiden tasapaino, esim. poistamalla ”pahaa verta”.
- Hoitokeinot olivat usein mielivaltaisia ja jopa vaarallisia.
- Humoraalioppi oli vallalla yli 2 000 vuotta.
- Vähitellen se muuttui yhä monimutkaisemmaksi ja siihen lisättiin muita elementtejä.

Miasmateoria

- Kulkutautien syynä uskottiin olevan pahanhajuinen ilma eli **miasma**, joka levisi tuulten ja sumun mukana.
- Miasman arveltiin olevan peräisin seisovasta vedestä, mätänevistä jätteistä ja ulosteista.
- Sairauksia ehkäistiin suojautumalla pahoilta hajuilta.
- Esim. ruttolääkäreillä oli suojanaan nilkkoihin asti ulottuva kaapu ja linnun päätä muistuttava päähine. Pitkän nokan sisällä oli etikkaan ja hajusteisiin kastettu sieni, jonka uskottiin torjuvan miasmaa.

Antiikin aikana heräsi kiinnostus siihen, miten ympäristö vaikuttaa terveyteen

Kuva: Unplash.com Marco De Hevia

Kuva: Unsplash.com K.Mitch Hodge

- Mikrobien yhteyttä tarttuviin tauteihin ei tunnettu, mutta puhtaan veden ja raikkaan ilman ihannointi kuitenkin ehkäisi sairauksia.
- Roomalaiset viettivät aikaa kylpylöissä ja rakensivat valtavia vesijohtojärjestelmiä, **akvedukteja**, puhtaan veden saannin turvaamiseksi.

Keskiajan lääketiede oli sekoitus uskontoa, yrtilääkintää, astrologiaa ja rituaaleja

- Rukoilemalla pyydettiin parannusta jumalalta tai uskonsa vuoksi kuolleilta pyhimyksiltä.
- Pyhimysten jäännöksillä uskottiin olevan parantavia voimia.
- Munkki- ja nunnaluostareissa harjoitettiin yrtilääkintää ja alkeellista sairaalatoimintaa sekä kirjoitettiin terveysoppaita.
- Hoidot perustuivat usein humoraalioppeihin.

Kuva: Gabriella Clare Marino

Valistuksen aika – lääketiede ja luonnontieteet kehittyvät

- Usko humoraalioppiin alkoi horjua, ja uskonnollisiin näkemyksiin terveydestä suhtauduttiin kriittisesti.
- Ruumiinavaukset lisäsivät anatomian ja fysiologian tuntemusta.
- Mikroskoopin keksiminen ja käyttöönotto herättivät vähitellen ajatuksen mikrobien ja tautien välisestä yhteydestä.
- Isorokkorokotus otettiin käyttöön.

Spesifi etiologia

– yksi syy, yksi sairaus

Näkemystä tukivat

- tartunttautien yleisyys
- ruumiinavauksissa saadut havainnot
- solubiologian kehittyminen
- mikrobien saastuttaman juomaveden osoittautuminen laajojen koleraepidemioiden aiheuttajaksi.

Ymmärrettiin hygienian tärkeys tautien ehkäisyssä

- parannettiin sanitaatiota
- kehitettiin kaupunkien vesi- ja jätehuoltoa
- säädettiin hygieniää ja ympäristöä koskevia lakeja

Nyky aika

– monietiologinen teoria ja One Health -ajattelu

- Kun elintapasairaudet yleistyivät, oivallettiin, että yhdellä sairaudella saattaakin olla useita syitä.
- Monien sairauksien, kuten sydän- ja verisuonitautien sekä diabeteksen, syntyyn vaikuttavat monet eri tekijät.
- Nykyinen terveystietämys sisältää One Health -ajattelua.
- Ihmisten terveys, eläinten terveys ja ympäristön terveys ovat sidoksissa toisiinsa.

Kuva: Unsplash.com NASA